

EĞİTİMDE YANSITICI DÜŞÜNENİN ÖNEMİ VE YANSITICI DÜŞÜNCEYİ GELİŞTİRME

Sibel ALP*

Çiğdem ŞAHİN TAŞKIN**

Özet

2005–2006 eğitim-öğretim yılında uygulamaya konulan yeni ilköğretim programı incelendiğinde yapılandırmacı yaklaşım temel alınarak hazırlandığı görülmektedir. Yapılandırmacı yaklaşımın öğrenmeyi yeni deneyimlere ya da fi-kirlere uyum sağlama ve adaptasyon süreci olarak ele aldığı göz önünde bulundurulduğunda, bu yaklaşım kapsamında öğretmenin rolü ile yansıtıcı öğretmen özelliklerinin bir biriyle ilişkili olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, yansıtıcı düşüncenin tanımı ve bu konuda çalışan araştırmacıların yansıtıcı düşünce düzeyleri hakkındaki bakış açıları değerlendirilerek eğitimde yansıtıcı düşüncenin önemi üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, ülkemizde yansıtıcı düşünce üzerine yapılan sınırlı sayıda araştırmanın öğretmen adayları ve orta öğretim kurumlarında görev yapan öğretmenler üzerinde odaklandığı vurgulanarak ilköğretimde görev yapan öğretmenlerin yansıtıcı düşünce üzerine bakış açıları ve sınıf içindeki uygulamaları üzerine araştırmalara ihtiyaç bulunduğu belirtilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Yansıtıcı düşünce, ilköğretim programı, yapılandırmacı yaklaşım

Giriş

Öğretmenlerin eğitim bilimindeki gelişmeleri izleyerek öğrendiklerini öğrenme-öğretme sürecinde hayata geçirebilmelerinde, bu süreci sürekli sorgulayarak araştırmalar yapıp sorunları tespit etmelerinde ve çözüm üretebilmelerinde yansıtıcı düşünce becerisine sahip olmalarının önemi büyüktür. Araştırmalar yansıtıcı düşünen öğretmenlerin öğrenme-öğretme sürecini sürekli olarak gözden geçirdiğini dolayısıyla, sınıf içi uygulamaları sürekli olarak sorguladığını ve karşılaştığı problemleri profesyonel yaşamını geliştirmede bir fırsat olarak gördüğünü göstermektedir. Bununla beraber, ülkemizde eğitimde yansıtıcı düşünce üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde bu çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir.

Bu araştırma ile yansıtıcı düşünce kavramı açıklanarak yansıtıcı düşünceyi geliştirmede etkili olan faktörler tanımlanmaktadır. Ayrıca, eğitimde yansıtıcı düşüncenin önemi hakkında bilgi verilerek, yapılandırmacı yaklaşım temel alınarak hazırlanan ve 2005–2006 eğitim öğretim yılında uygulamaya konulan yeni ilköğretim programında yansıtıcı öğretmen özelliklerine yer verildiği vurgulanmaktadır. Yukarıda

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği A.B.D. Yüksek Lisans Öğrencisi

** Yrd. Doç. Dr.; Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği A.B.D.

belirtilenlerden hareketle, bu çalışma İlköğretimde görev yapan öğretmenlerin yansıtıcı düşünce hakkındaki bakış açıları ve sınıf içindeki uygulamaları üzerine araştırmalara ihtiyaç bulunduğunu göstermektedir.

Yansıtıcı Düşünce

Yansıtıcı Düşünce kavramı incelendiğinde bu kavramın temellerinin pragmatik felsefeye dayanan ilerlemecilik akımının öncülerinden John Dewey'in ortaya atmış olduğu yansıtma kavramından doğduğu görülmektedir. Dewey yansıtmanın gözlem yapmak, incelemek, sorgulamak ve çözümleme yapmak gibi beceri ve nitelikler gerektirdiğini ifade etmektedir (Dewey, 1952). Böylelikle birey bilinmeyen bir durumla karşılaştığında bu duruma anlam vermekte ve eylemde bulunmaktadır. Bu özelliğiyle yansıtma bireyi tek bir bakış açısından ve bunun olumsuz etkilerinden kurtardığından kişisel gelişime de yardım etmektedir. Dewey (1952) eğitimin yaşanan tecrübelerin yeniden yapılanması olduğunu, böylelikle kalitesinin değiştiğini ve bu sürecin yansıtıcı düşünce sürecini oluşturduğunu ileri sürmektedir.

Birçok araştırmacı Dewey'in (1952) yansıtma kavramını tekrar ele alarak yansıtmanın yansıtıcı düşünceye nasıl ve ne zaman dönüştüğünü açıklamaya çalışmıştır (Gelter 2003; Schön, 1987). Gelter (2003), Dewey'in (1952) yansıtıcı düşünce ile ilgili çalışmalarının, bireyin yaşantıları sayesinde edindiği deneyimin zihinde oluşturulan problem ya da sorularla gözden geçirildiğini vurguladığını ifade etmektedir. Böylelikle, düşünce davranışa dönüşmektedir. Schön (1987) ise, Dewey'in (1952) yansıtma kavramını temel alarak düşüncenin eylemde gizli olduğunu, eylemle birlikte anlam bulduğunu ve davranışlarla ortaya çıktığını öne sürmüştür. Buna göre, düşünce bir sorgulama çemberini içerir. Sorgulama çemberi sorun yaratan bir durumun algılanmasıyla başlatılır. Bu fark edilen duruma yeni anlam yüklenir ve ortaya çıkarılacak soruların analiz edilerek çözülmeye çalışılması yansıtma eyleminin oluşmasını sağlar. Schön (1987) yansıtmayı, yansıtma eyleminin zamanını göz önünde bulundurarak, "eylemde yansıtma" (reflection-in-action), "eylem üzerine yansıtma" (reflection-on-action) ve "eylem için yansıtma" (reflection-for-action) olmak üzere üç kategoride incelemiştir. Eylemde yansıtma, bir eylem devam ederken bireyin beklenmeyen bir durumla karşılaştığında, o anda ve sezgisel olarak cevap verebilmesi ve çözüm üretebilmesidir. Eylemde yansıtmanın gerçekleşebilmesi için bireyin, bilinçli olma, eleştirel düşünme ve hızlı hareket etme gibi özelliklere sahip olması gerekmektedir. Eylem üzerine yansıtma, eylem sona erdikten sonra geriye dönüp değerlendirme yapma ve eylemler üzerine tekrar düşünmektir. Eylem için yansıtma ise bu iki tip yansıtmanın daha sonraki eylemlere rehberlik etmesi ve eylemleri yeniden yapılandırma kullanılmasıdır. Bununla beraber, Dewey (1952) yansıtma kavramının düşünce tarafından oluşturulduğunu belirterek yansıtma düşüncesinin davranışlarımızı şekillendirdiğini vurgularken, Schön (1987) yansıtma düşüncesinin davranışlarımız üzerine düşünme sonucunda ortaya çıktığını vurgulamaktadır.

Schön (1987) yansıtmayı eylemin geçtiği zaman ve yansıtma davranışı arasındaki ilişkiyi yola çıkarak kategorilere ayırırken Van Manen (1992) yansıtmayı, yansıtmanın içeriğine göre gelişimsel bir sıra ile hiyerarşik olarak düzeylere ayırarak incelemiştir. Birinci düzeyi gösteren *teknik yansıtma (technical rationality)*, bireyin günlük düşünce ve eylemlerini, kısmen rutin işlerini, sezgisel düşünceyi ve aniden gelişen durumların yansımalarını ve onları nasıl geliştireceğini içermektedir. Cruickshank (1987'den aktaran; Morris, 2000) bu tanımı birinin kendi öğretim uygulamasını analiz

◆ Sibel Alp / Çiğdem Şahin Taşkın

etme becerisi olarak ifade etmektedir. İkinci düzeyi ifade eden *bilinçli yansıtma* (*deliberative rationality*) öğretmenler öğretim programını ve eğitimsel hedeflerin yeterliliğini de değerlendirmektedir. Bu uygulama düzeyinde, yansıtıcı düşünceyi kullanan öğretmenler yalnızca öğrenme-öğretme sürecinde izlenen yolları değil aynı zamanda yararlanılan yöntemleri de düşünmekte ve güncel sonuçları geliştirmek için tartışma becerisini kullanmaktadırlar (Van Manen, 1992). Üçüncü düzey ise *eleştirel yansıtma* (*critical rationality*). Bu düzey ilk iki düzeyin üzerine kurulmuştur. Van Manen (1992) bu düzeyde yansıtmanın öğretmenlerin eğitimde etik, ahlak ve adalet gibi konuları sorguladığında ve demokratik bir toplumda okulların rolü hakkında bir tartışma başlattıklarında ortaya çıktığını belirtmektedir. Eleştirel alanda yansıtma daha geniş anlamda sosyal, tarihsel, politik ve kültürel koşullarda bireysel eylemlerin analizlerini saptamaktadır (Taggart ve Wilson, 1997; Lee, 2005).

Van Mannen'ın (1992) bu hiyerarşisi birçok araştırmacının yansıtma ve yansıtıcı düşünce ilgili açıklamalarına temel oluşturmaktadır (Taggart ve Wilson, 1997). Örneğin, Lasley (1992'den aktaran Lee, 2005) ve Taggart ve Wilson'ın (1997) yansıtıcı düşünceyi açıklarken ele aldıkları birinci düzey Van Mannen'ın (1992) birinci düzeyindeki gibi teknik alanda yansıtmayı desteklemektedir. Bununla beraber Vali (1990'dan aktaran Taggart ve Wilson, 1997) belirlediği hiyerarşide birinci düzeyde yansıtma olmadığını (*non-reflective*) ifade eder. Buna göre, teknik anlamda yansıtma ikinci düzeyde yer almaktadır. Ancak, yukarıda adı geçen araştırmacılar, eleştirel düzeyde yansıtma hakkında birbirleriyle aynı görüşü paylaşmaktadırlar.

Lee (2005) yansıtmayı üç düzeyde incelemektedir. Van Mannen'ı (1992) temel alan diğer araştırmacılardan farklı olarak; yansıtmanın bileşenlerinin tutumlar, gelişim, içerik ve derinlik olduğunu ifade eder. Yansıtıcı düşüncenin derinliğini değerlendirmek için belirlediği düzeyler; *geri çağırma* (*recall*), *ölçülü ve verimli hale getirme* (*rationalization*) ve *yansıtıcılık* (*reflectivity*)'dir. Geri çağırma düzeyinde kişi deneyimlerini hatırlayarak tanımlamaya çalışır. Ölçülü ve verimli hale getirme düzeyinde ise kişi deneyimleri arasında ilişkiler kurar, durumun nedenlerini araştırarak açıklar ve genellemeye çalışır. Yansıtıcılık seviyesinde ise kişi deneyimlerini analiz ederek değiştirme ve geliştirme yoluna gider (Lee, 2005).

Yukarıdaki araştırmacıların yansıtma ve dolayısıyla yansıtıcı düşünceye ait belirledikleri ölçütlerin birbirinden ayrılan yönleri olmakla birlikte; bilinçli olma, deneyimlerini etkili bir şekilde analiz etme, eleştirel düşünmenin yapıcı bir şekilde kullanılması, bilginin teknik olarak kullanılmasından uygulamaya dönüştürülmesi ve daha üst düzeyde yeni bilginin oluşturulması gibi özelliklerde birleştikleri görülmektedir. Bu durum, edinilen bilginin teoriden uygulamaya dönüştürülmesi ve kullanılması anlamına gelmektedir. Blenky (1995'den aktaran; Gelter, 2003) yansıtıcı düşünce sürecinde ard arda gelen basamakları, öğrenenin somut bilgiye ulaşması, bilginin objektif ve subjektif şekilleri, bireysel deneyim ve diğer bireylerin deneyimlerini anlamaya çalışmak ve aktif bir şekilde yeni bilginin oluşmasına katkı sağlamak olarak tanımlamaktadır. Bu açıklamalardan yola çıkarak yansıtıcı düşünce, öğretmenler açısından incelendiğinde, öğretmenlerin sınıf içerisindeki uygulamalarını anlamaları ve davranışlarının farkında olmalarını sağlayarak eğitim-öğretimdeki performanslarını arttırmalarına yardımcı olduğu söylenebilir.

Yansıtıcı düşüncenin bilgiyi analiz etme ve yeniden yapılandırma boyutunun yanında bir diğer boyutu da araştırmacılar tarafından problem çözme süreci olarak

belirlenmiştir (Dewey, 1952; Schön, 1987; Zeichner ve Liston, 1987). Dewey'e (1952) göre, bu anlamda yansıtıcı düşünce, uygulamacıların sorunlarına uygun ve gerçekçi çözümler üretmeye çalışan etkin, amaçlı ve tutarlı bir düşünme süreci anlamına gelmektedir. Bununla beraber, yansıtıcı düşünen birey öncelikle sorunu algılamalı ve daha sonra da sorunu çözmek için harekete geçmelidir. Sorun çözme aşamalarında izlenecek yol bir araştırma yaparken izlenecek aşamaları içermektedir (Farra 1988'den aktaran; Ünver, 2003). Birçok araştırmacının yansıtıcı düşünceyi problemi ortaya koyma ve çözme süreci olarak tanımladığı görülmektedir (Dewey, 1952; Schön, 1987; Campoy, 2004). Problemi çözmeye veri toplamak, hipotezi test etmek ve yapılandırmak için tümdengelim süreci kullanılmaktadır. Bu bakımdan, yansıtıcı düşünce sorun çözme yaklaşımı olarak değerlendirilmekte ve bir araştırma sürecini gerektirmektedir.

Dewey (1952) gibi Morris de (2000) yansıtıcı düşüncenin var olan bir sorunu farkına varmayı gerektirdiğini belirtir. Bu durumda öğretmen uygulamalarını tanımlar, sorgular ve kendini değerlendirme yoluyla analiz eder. Ayrıca; öğrenme hedeflerini gözden geçirerek yeniden planlar, düşünme ve soru sorma sayesinde performansını nasıl arttırabileceğini belirler. Morris (2000) yansıtıcı düşünmenin bireylere geçmiş deneyimleriyle şimdiki uygulamalarını birleştirmeleri, gelecekteki fikir ve olayları tasarlayarak, içinde buldukları durumu daha iyi anlamaları ve geliştirmelerine yardımcı olduğunu ifade eder. Buradan hareketle yansıtıcı düşünceye eğitim-öğretimde yer verilmesi öğretmenlerin durumu gözleyen, düşünen ve analiz eden, olaylara değişik bakış açılarıyla bakabilen kişiler olmasını sağlayacaktır. Böylelikle; öğretmenler öğrenme-öğretme durumlarını değerlendirerek, kendine özgü çözüm yolları geliştiren, duruma uygun olarak geliştirdiği ilkeleri uygulayıp yeniden gözden geçiren kişiler olacaktır (Senemoğlu, 2003).

Yukarıdaki açıklamalar incelendiğinde yansıtmanın bir düşünme ve düşünceyi uygulamaya geçirme süreci olduğu görülmektedir. Yansıtıcı düşünme süreci, eğitimde öğretmenin sistematik bir şekilde hareket etmesini ve sürekli olarak sorgulamasını, araştırma yapmasını ve çözüm üretmesini gerektirmektedir. Yansıtıcı düşünce bireylerin geçmiş deneyimlerinden hareketle şimdiki uygulamalarını geliştirmelerine, gelecek fikir ve olayları tasarlamalarına yardımcı olan bir süreçtir.

Yansıtıcı Düşünceyi Geliştirme

Bu bölümde yansıtıcı düşünceyi geliştirmede etkili olan faktörler açıklanacaktır. Yansıtma, bireyin hem profesyonel hem de günlük yaşamındaki eylemlerinde kendiliğinden gelişen bir süreç olmadığından aktif bir çaba ve enerji gerektirmektedir. Bu özelliğiyle yansıtıcı düşünce günlük düşünce ve eylemlerden ayrılmaktadır. Yansıtıcı düşüncede zihin bir probleme odaklanarak düşünce bilinçli ve aktif bir sürece girer (Gelter, 2003). Buradan hareketle; yansıtıcı düşüncenin bilinçli bir şekilde öğrenilen ve geliştirilen bilişsel bir özellik olduğu anlaşılmaktadır.

Zeichner ve Liston (1987), yansıtıcı düşüncenin gelişmesi için öncelikle kişilerin kendilerini güvende hissetmeleri gerektiğini, güvensiz ve stresli bir ortamda kişilerin yansıtıcı düşünceyi kullanmalarının mümkün olmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte, öğretmenlerin yansıtıcı düşünceyi uygulamalarında, mesleki olarak kabul edilebilir beklenti ve standartlar geliştirmelerinde destekleyici bir ortam gerekmektedir (Morris, 2000). Bu destekleyici ortamın oluşabilmesinde eğitim sistemi, öğretim programları ve okul atmosferinin uygunluğu önem taşımaktadır.

◆ Sibel Alp /Çiğdem Şahin Taşkın

Birçok araştırmacı, yansıtıcı düşüncenin geliştirilebilmesi için ortamın uygun olmasının yanında öğretmenin problem çözme süreçlerini kullanma becerisinin de önemli olduğunu vurgulamaktadır (Zeichner ve Liston, 1987; Pollard ve Tann, 1997; Taggart ve Wilson, 1997). Ayrıca, öğretmenin yansıtıcı düşünceyi etkili bir biçimde kullanabilmesi için kendini geliştirmeye açık olması gerekir. Yansıtıcı düşünen öğretmen bilgiyi kesin olarak kabul etmez, düşünür, eleştirir, sorgular ve analiz eder. Öğretmen sadece öğrendiğini uygulayan bir teknisyen değildir. Öğretmen yaratıcı olmalı ve bununla birlikte de verilen programı olduğu gibi kabul etmeyerek gerektiğinde yapıcı bir şekilde eleştirmelidir. Bununla beraber, yansıtıcı düşünce, zihinsel süreçlerin etkili bir şekilde kullanılmasını, planlama yapmayı, hedeflerini belirlemeyi, alınan kararların ne kadar etkili olduğunu sürekli olarak kontrol etmeyi gerektirdiğinden, eğitim programlarının buna olanak sağlayacak biçimde hazırlanması gerekir.

Ülkemizde 2005–2006 eğitim-öğretim yılında uygulamaya konulan ilköğretim programı yapılandırmacı yaklaşımı benimseyen dolayısıyla da öğrencinin öğrenme-öğretme sürecinin merkezinde bulunduğu, bilgiye ulaştığı, öğretmenin ise bu süreçte öğrenciye rehberlik ettiği bir eğitim-öğretim anlayışının özelliklerini taşımaktadır (ttkb.meb.gov.tr). Yansıtıcı düşünce yapılandırmacı yaklaşımda önemli bir araç olarak kabul edilmektedir (Campoy, 2004). Bu sebeple yeni uygulamaya konulan İlköğretim Programı öğretmenlerin Yansıtıcı Düşünce becerilerini öğrenme-öğretme sürecinde kullanmalarında yardımcı olacak bir takım değişiklikler içermektedir.

Birçok araştırmacı öğretmenlerin özellikle hizmet öncesi eğitimleri sırasında, yansıtıcı düşünce konusunda eğitilmelerinin çok önemli olduğunu belirtmektedir (Zeichner ve Liston, 1987; Gimenez, 1999; Hoban, 2000). Bu amaçla eğitim fakültelelerinin programlarında; öğretim elemanının, öğretmen adayının hazırladığı ders planına ilişkin dönütler vermesi, öğretmen adaylarının ders planlarını uyguladıktan sonra değerlendirmesi, amaçlı tartışmalar, günlük yazma, gelişim dosyası hazırlama, öğretmenlik uygulaması sırasında yapılan gözlemler gibi çalışmalara yer verilmesi gerekmektedir (Morris, 2000). Yapılacak bu çalışmalarla hizmet öncesinde öğretmenlerin zamanla ve deneyim yoluyla yansıtma becerileri geliştirilebilir.

Araştırmalar yansıtıcı düşüncenin gelişmesinin öğretmenin hem mesleki hem de kişisel anlamda kendini geliştirmesi ve diğer bireyler tarafından kabul görmesiyle ilişkili olduğunu belirtmektedirler (Zeichner & Liston, 1987; Gelter, 2003; Lee, 2005). Morris (2000) öğretmenlerin özellikle iş arkadaşlarıyla işbirliği içinde çalışmasının ve açık, güvenilir ilişkiler geliştirmelerinin önemine işaret etmektedir. Öğretmenlerin meslektaşlarıyla iş birliği içinde çalışmaları, yalnız kendi uygulamalarına farklı bir bakış açısıyla bakmayı değil, destek sağlayarak duruma göre önem kazanan konular üzerinde odaklanmayı sağlamalıdır. Bununla beraber, yansıtıcı düşünen bir öğretmen kendi görüşlerine ve uygulamalarına gelecek eleştirilere karşı açık düşünceli olmalıdır. Görüşlerinin ve uygulamalarının nasıl değiştiğini fark edebilmek için sürekli olarak kayıt tutmalı ve bu kayıtları gözden geçirerek değerlendirmelidir (Ünver, 2003).

Araştırmalar, deneyimleri yazarak kaydetme, yazılanları tekrar okuma ve diğer bireylerle fikir alışverişinde bulunma gibi etkinliklerle öğretmenlerin deneyimlerini paylaşarak sorunlarını daha iyi fark ettiklerini ve daha etkili bir şekilde çözebildiklerini ortaya koymaktadır (Yinger ve Clark 1987'den aktaran, Morris, 2000). Zeichner ve Liston (1987) öğretmenlere uygulamaları hakkında yazılar yazdırmanın yansıtıcı düşünce için anahtar strateji olduğunu belirtmektedir. Taggart ve Wilson (1997)

yazma ve öğrenme arasında güçlü bir bağ bulunduğunu belirterek, günlük tutmanın hizmet içindeki öğretmenler üzerinde olduğu kadar öğretmen adayları için de yansıtıcı düşünceyi geliştirmede önemli etkisinin bulunduğunu söylemektedir. Bu yazılar sayesinde öğretmen, uygulamaları hakkında kendi kendine sorular sorma, yazma, olaylar arasında bağlantı kurma gibi süreçlerden geçmektedir. Böylelikle kendi uygulamalarının gelişmesine yardım etmekte ve dolayısıyla, yansıtıcı düşünceyi geliştirmektedir.

Hotton ve Smith (1995) günlük tutma, grup tartışmaları, eylem araştırma projeleri (action research projects), durum çalışmaları (case studies) ve mikro öğretim uygulamaları (micro teaching) gibi birçok tekniğin birbirlerini destekleyerek, yansıtıcı düşünceyi geliştirmesi bakımından bir arada kullanılması gerektiğini söylemektedirler. Pollard ve Tann (1997) ise video kayıtları, günlük yazma ve gözlem yoluyla rehberlik etme gibi stratejilerin kullanımı sayesinde çevrenin sosyal ve politik gündemini anlama ve sorgulama yeteneğini de geliştirdiğini ifade etmektedir.

Yansıtıcı düşünme süreci incelendiğinde öğretmenlerin içinde buldukları ortam kadar kendilerini ve mesleki performanslarını geliştirmeye istekli olmalarının da son derece önemli olduğu görülmektedir. Böylelikle; yazma, grup çalışmaları, mikro öğretim gibi uygulamalar öğretmenlerde yansıtıcı düşüncenin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Eğitimde Yansıtıcı Düşüncenin Önemi

Yansıtıcı düşünce tanımından hareketle; yansıtıcı düşünceyi kullanan öğretmenlerin, problemleri yalnızca algılayıp, tanımlayıp genellemediği, aynı zamanda bu süreci mesleki anlayışını değiştirmek ve geliştirmek için kullandıkları görülmektedir. Bununla birlikte yansıtıcı düşünen öğretmen öğretmenlik mesleğine karşı olumlu tutum sergilemelidir (Gelter, 2003; Lee, 2005). Bu olumlu tutum mesleğinin gereklerini yapmasında öğretmeni harekete geçirecek bir unsur olmalıdır. Öğretmenler mesleğiyle ilgili kendini geliştirme sürecinde diğer meslektaşlarıyla sürekli iletişim halinde olmalıdır. Uygulamalarındaki deneyimlerini paylaşmaları ve sürekli olarak fikir alışverişinde olmaları öğretmenlerin kendilerini ve diğer meslektaşlarını değerlendirmelerini, dolayısıyla da geliştirmelerini sağlamaktadır (Ünver, 2003).

Yansıtıcı düşünce ve öğretmen eğitimi üzerine yapılan araştırmaların büyük bir bölümünün öğretmen adayları üzerine yoğunlaştığı ve öğretmen adaylarının eleştirel yansıtıcıdan çok teknik alanda yansıtıcıda daha fazla başarı elde edildiğini göstermektedir (Zeichner ve Liston, 1987; Gipe ve Richards, 1992; Larrive, 2000; Lee, 2005). Teknik alanda, öğretmenler öğretim ve öğrenme stratejilerinde belirleyiciyen aynı zamanda kavramsal gelişimin ve sonuçların basit analizlerini yapabilmektedirler. Eleştirel düzeyde ise, konuların kritik analizlerini ve bireysel yaşantılarına dair görüşlerini somutlaştırabilmektedirler (Morris 2000).

Yansıtıcı uygulamalar hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimde profesyonel gelişimi desteklemekte ve kendi öğretim stillerini daha iyi anlayan öğretmenlerin sınıftaki etkileri daha da artmaktadır (Farrel, 1998). Bu sebeple, öğretmen adaylarının hizmet öncesi eğitimleri sırasında yansıtıcı düşüncenin kullanımına yönelik eğitim almaları, profesyonel yaşamlarında etkili öğrenme-öğretme sürecini sağlayabilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır.

◆ Sibel Alp /Çiğdem Şahin Taşkın

Yansıtıcı düşünce sorgulama, öz eleştiri yapma gibi nitelikleri içerir. Öz eleştiri yapmak öğretmenin yapması gereken günlük işlerin en önemli parçalarından biri olarak görülmektedir. Böylelikle; öğrenme-öğretme sürecinin güçlüklerini ve zayıflıklarını tanıyarak sistematik bir düşüncenin sağlanması, önceliklerin belirlenmesi, ders planlama ve değerlendirme için ölçütler belirleme yoluyla öğretim uygulamasının geliştirilmesi sağlanmaktadır (Kitson ve Merry, 1997).

Öğretmenlerin eğitim bilimindeki gelişmeleri takip edebilmeleri, öğrendiklerini hayata geçirebilmeleri, kendi gelişmelerini bilimsel bilgi ve deneyimleri doğrultusunda izleyebilmeleri, yansıtıcı düşüncenin önemini kavramaları ve bu beceriye sahip olmalarıyla olanaklıdır. Bu nedenle, yansıtıcı düşünce hem kuramsal hem de uygulama bağlamında dikkate alınmalı, öğretmenlere yansıtıcı düşünceyi kullanma becerisini kazandıracak uygun ortamlar sağlanmalıdır (Altınok, 2002).

Eğitim-öğretim sürecinde yansıtıcı düşünce, öğretmenin öğrenme ya da öğretme yöntemi ve düzeyine ilişkin olumlu ve olumsuz durumları ortaya çıkarmaya ve sorunları çözmeye yönelik düşünme sürecidir (Ünver, 2003). Araştırmalar yansıtıcı düşünen öğretmenin eğitimin hedeflerini, araç-gereçlerini ve yöntemlerini sürekli olarak gözden geçirdiğini ve değerlendirdiğini göstermektedir. Bununla birlikte öğrenme-öğretme sürecinde yansıtıcı düşünceyi kullanan öğretmenin kendi görüşlerine ve öğretimdeki uygulamalarına karşı eleştirilere açık olduğunu ve bu eleştirileri yapıcı bir şekilde değerlendirdiğini belirtmektedir (Pollard ve Tann, 1997; Kitson ve Merry, 1997; Taggart ve Wilson, 1997; Lipman, 2000; Morris, 2000).

Bu özellikler; aynı zamanda eğitimde yapılandırmacı yaklaşımda da yer almaktadır. Öğretmenlerin öğrenme-öğretme sürecinde sınıf içi uygulamaları yorumlamalarını, uygulama sırasında aldıkları kararları etkileyen faktörleri bilinçli bir şekilde ifade etmelerini ve uygulamalarını sürekli geliştirme çabasında olmalarını gerektirmektedir (Atay, 2002). Buna bağlı olarak yapılandırmacı yaklaşım içinde yer alan yansıtıcı düşüncenin öğrenme-öğretme sürecinde kullanılması önem kazanmaktadır.

Yeni İlköğretim Programında Yapılandırmacı Yaklaşım ve Yansıtıcı Düşünce

2005-2006 yılında uygulamaya konulan Yeni İlköğretim Programı yapılandırmacı yaklaşım temel alınarak hazırlanmıştır (ttkb.meb.gov.tr). Yapılandırmacı yaklaşımda öğrenme yeni deneyimlere ya da fikirlere uyum sağlama ve adaptasyon süreci olarak tanımlanmaktadır (Campoy, 2004; Cornu ve Peters, 2005). Bu yaklaşıma göre; öğrenen kişi merkezde olmalı ve kendi bilgilerini yapılandırmada aktif rol oynamalıdır (Senemoğlu, 2003). Yürürlüğe giren Yeni İlköğretim Programında da öğretmen merkezli geleneksel eğitim anlayışından uzaklaşarak öğrenci merkezli ve yapılandırmacı yaklaşımı esas alan bir yaklaşım temel alınmaktadır. Program incelendiğinde hedeflerin belirlenmesinde öğrenci katılımının vurgulandığı ve programın etkinliklerle zenginleştirilen esnek bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Öğrencilerde geliştirilmesi hedeflenen ortak beceriler incelendiğinde ise yapılandırmacı yaklaşımın ve yansıtıcı düşüncenin temelini oluşturan eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, problem çözme, araştırma, karar verme, bilgi teknolojilerini kullanma ve girişimcilik gibi becerilerin esas alındığı görülmektedir.

Yapılandırmacı yaklaşımda öğretmenin rolü ile yansıtıcı öğretmen özelliklerinin birbiriyle ilişkili olduğu dikkate alındığında yeni uygulamaya konulan İlköğretim programının yansıtıcı düşünceyi içeren öğretmen özelliklerini içerdiği anlaşılmakta-

dır. Yeni İlköğretim Programında yansıtıcı düşünen öğretmen özellikleri üzerinde de durulmakta ve öğretmenlerden öğrenciyi sürece yönelik olarak değerlendirmeleri, öğretim sürecinde yapılanları kaydetmeleri ve sürekli olarak bu kayıtları geriye dönüp kontrol ederek gözden geçirmeleri beklenmektedir. Böylelikle öğretmenin kendisini değerlendirmesi sağlanmaktadır (ttkb.meb.gov.tr). Programın temelde hem öğrencinin hem de öğretmenin yansıtıcı düşünce becerilerini geliştirmesine yönelik hazırlandığı, programda öğretmenden beklenenlerin yansıtıcı düşünen öğretmen özellikleriyle paralel olduğu ayrıca programın genel yapısı itibarıyla öğrencilerin yansıtıcı düşünceyi kullanmaları ve geliştirmelerine yönelik bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Programın temel hedeflerine ve bu hedefler doğrultusunda yapılması beklenen etkinliklere bakıldığında hedeflerin öğrencilerin bireysel ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda belirlenmesinin ön planda tutulduğu görülmektedir. Ders konuları itibarıyla da yine yansıtıcı düşünceyi geliştirmeye yönelik olarak bireysel ya da sosyal problemlerin temel alındığı görülmektedir. Öğrencilerin de derslerde yapılan etkinliklerde yansıtıcı düşünceyi kullanmalarına yönelik olarak etkin karar verici, düşünen, araştıran, sorgulayan ve öz değerlendirme yapan bireyler olmasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir (ttkb.meb.gov.tr).

Programda öğretmenlerden beklenen özelliklere bakıldığında da yine yansıtıcı düşünen öğretmen özelliklerinin temel alındığı görülmektedir. Öğretmenlerden araştırmacı, sorgulayıcı, öngörülü, işbirlikçi, açık fikirli, sabırlı, meraklı ve kendini sürekli olarak geliştirmeye açık bireyler olmaları beklenmektedir. Buradan hareketle de öğretmenlerin bu özelliklerini geliştirebilecekleri etkinliklere yer vermeleri gerekmektedir. Böylelikle öğretmenlerin öğrenme-öğretme ortamlarını düzenlerken yapılandırmacı yaklaşımı temel alarak hazırlamaları gerekmekte, açık uçlu ve düşünmeye yönelten sorularla öğrencilerde üst düzey düşünme süreçlerini geliştirmeleri beklenmektedir. Bununla birlikte de öğretmenlerin öğrencileri sürekli gözlemleyerek yapılan etkinlikler doğrultusunda sürece yönelik olarak değerlendirmeleri gerekmektedir. Yeni İlköğretim Programında öğretmenin kullanması beklenen değerlendirme araçları incelendiğinde ise kavram haritaları, ürün dosyaları, öz değerlendirme, akran ve grup değerlendirmesi, süreç ve ürünü birlikte değerlendirme, öğrenci gözlem formları, performans ödevleri ve projelerin yansıtıcı düşünceyi geliştirmede kullanılan ve yapılandırmacı yaklaşımın temelini oluşturan değerlendirme araçları olduğu görülmektedir (ttkb.meb.gov.tr).

Yeni ilköğretim programında yapılandırmacı yaklaşımın anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi sağlama, yansıtıcı düşüncenin ise bilimsel düşünme ve karar verme becerilerini geliştirme amacıyla temel alındığı ve birbirini desteklediği görülmektedir. Bununla birlikte, Yeni İlköğretim Programı hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin yansıtıcı düşünce becerilerini kullanmalarına ve geliştirmelerine yönelik etkinlikler içermektedir. Ülkemizde yansıtıcı düşünce üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde bu araştırmaların sınırlı sayıda kaldığı ve yapılan bu sınırlı sayıda araştırmaların da çoğunlukla öğretmen adayları ve orta öğretim kurumlarında görev yapan öğretmenler üzerinde odaklandığı görülmektedir. Bu sebeple, 2005-2006 eğitim-öğretim yılında uygulamaya konulan Yeni İlköğretim Programı dikkate alındığında, İlköğretimde görev yapan öğretmenlerin yansıtıcı düşünce hakkındaki bakış açıları ve sınıf içindeki uygulamaları üzerine araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Kaynakça

- ALTINOK, Hülya (2002). "Yansıtıcı Öğretim: Önemi ve Öğretmen Eğitimine Yansımaları", **Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Ağustos 2002, S. 8, ss. 66-73.
- ARSLANTAŞ, Hatice (2003). "Yansıtıcı Öğretime Genel Bir Bakış", **Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Yaz 2003, S.12, ss.47-55.
- ATAY, Derin (2002). "Öğretmen Adaylarına Yansıtmayı Öğretmek: Portfolyo Çalışması", **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi**, Güz 2002, S.9 (36), ss. 508-527.
- CAMPOY, Renee W (2005). **Case Study Analysis in The Classroom; Becoming a Reflective Teacher**, Sage Publications Inc., California.
- CORNU, Rosie Le ve PETERS, Judy (2005). "Towards Constructivist Classrooms: The Role of The Reflective Teacher", **Journal of Education Enquiry**, S.6(1), ss. 50-64.
- DEWEY, John (1952). **How We Think**, Prometheus Boks, New York.
- EKİZ, Durmuş (2006). "Self-Observation and Peer-Observation: Reflective Diaries of primary Student-Teachers", **Elementary Education Online**, S.5(1), ss. 45-57.
- FARREL, Thomas (1998). "Reflective Teaching The Principles and Practice", **Reflective Teaching Forum**, S. 36(4), ss. 10-17.
- GENÇ, Bilal (2004). "The Nature of Reflective Thinking and Its Implications for In-Service Teacher Education", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.13(1), ss. 235-243.
- GELTER, Hans (2003). "Why is Reflective Thinking Uncommon?", **Reflective Practice**, S. 4(3), ss. 337-344.
- GIMENEZ, Telma (1999). "Reflective Teaching and Teacher Education Contributions from Teacher Training", **Linguagem & Ensino**, S. 2(2), ss. 129-143.
- GIPE, Joan ve RICHARDS, Janet (1992). "Reflective Thinking And Growth In Novices' Teaching Abilities", **Curriculum & Instruction**, S. 86(1), ss. 52-57.
- HOBAN, Garry (2000). "Using a Reflective Framework to Study Teaching-learning Relationships", **Reflective Practice**, S. 1(2), ss. 165-182.
- HOTTON, Neville ve SMITH, David (1995). "Reflection in Teacher Education Towards Definitions and Implementation", **Teaching and Teacher Education**, S. 11(1), ss. 39-49.
- KITSON, Neil ve MERRY, Roger (1997). **Teaching in Primary Classroom: A Learning Relationship**, Routledge, USA.
- LARRIVE, Barbara (2000). "Transforming Teaching Practice: Becoming The Critically Reflective Teacher", **Reflective Practice**, S. 1(3), ss. 293-307.
- LEE, Hea-Jin (2005). "Understanding and Assesing Preservice Teachers' Refeective Teaching", **Teaching and Teacher Education**, S. 21, ss. 699-715.
- LIPMAN, Matthew (2000). **Thinking in Education**, Cambridge Universty Pres, UK.
- MORRIS, Joanne B. (2000). **Reflective Thinking in Early Childhood Education, Unpublished M.ED. Thesis**, Memorial Univeristy of Newfoundland.
- POLLARD, Andrew ve TANN, Sarah (1997). **Reflective Teaching in The Primary School, A Hand Book for The Classroom**, Cassell, UK.
- SCHÖN, Donalt (1987). **The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action**, Basic Books Inc., USA.
- SENEMOĞLU, Nuray (2003). "Türkiye'de Sınıf Öğretmeni Yetiştirme Uygulamaları, Sorunlar, Öneriler", **Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 4(5), ss.154-193.
- TAGGART, L. Germanie ve WILSON, Alfred (1997). **Promoting Reflective Thinking in Teachers: 44 Action Strategies**, Corwin Press Inc., California.
- ÜNVER, Gülsen (2003). **Yansıtıcı Düşünme**, PegemA Yayıncılık, Ankara.
- VAN MANEN, Max (1992). **The Tact of Teaching: Meaning of Pedogojical Thoughtfulness**, Althouse Press, Canada.
- ZEICHNER, Kenneth M. ve LISTON, Daniel Patrick (1987). "Teaching Student Teachers to Reflect", **Harvard Educational Review**, S.57, ss. 23-48
- http://ttkb.meb.gov.tr/ogretmen/modules.php?name=Downloads&d_op=viewdownload&cid=48, 05.02.2007

THE IMPORTANCE OF REFLECTIVE THINKING IN EDUCATION AND DEVELOPING REFLECTIVE THINKING

Sibel ALP*

Çiğdem ŞAHİN TAŞKIN**

Abstract

Examining closely the National Curriculum for Primary Education that is started to be implemented in 2005-2006 academic year revealed that constructivist approach has been taken as a basis. Constructivist approach identifies learning as an adjusting self for new experiences or ideas and an adaptation process. Therefore, within this approach, role of the primary teacher and the reflective teacher characteristics are related to each other. In this study, the term reflective thinking will be identified; researchers' insights about levels of reflective thinking will be discussed and the importance of reflective thinking in education will be illustrated. Besides, the issue of limited research done about reflective thinking is most of the time focused on student teachers and secondary school teachers will be pointed out. Thus, the study suggests that there is a need to investigate the insights of primary teachers on reflective thinking and their practice.

Key Words: Reflective thinking, primary education curriculum, constructivist approach

-
- * Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty Of Education; Department Of Primary School Teaching, Primary School Teaching Programme, Student of Master's Programme
** Assistant Professor; Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Education; Department of Primary School Teaching, Primary School Teaching Programme.